

KÜRESELLEŞME İLE MODERN TOPLUM ARASINDAKİ MÜNASEBETİN ÇEŞİTLİ AÇILARDAN GÖRÜNÜMÜ

Etem Çalık

İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

ÖZET

Küreselleşmenin kaynağı modernleşmenin başlangıcına kadar geri götürülebilir. Modernleşmenin ilk önce Batı Avrupa toplumlarında başlamış olması, ilk küresel güçlerin de bu toplumlar olmasının sebebidir.

Küreselleşmenin zihni altyapısı Rönesans Hareketine kadar geri götürülebilirse de hayata geçmesi ancak sınıflaşmayla mümkün olabildi.

Küreselleşme, önce siyasî olarak ortaya çıktı. Siyasî küreselleşmeyle az gelişmiş toplumları mağlup ve ülkelerini işgal eden Batılı küresel güçler, onları her türlü sömürüye açık hale getirdiler. Neticede bu fakir ülkeleri siyasî olarak kendilerine bağladıkları gibi, ekonomik olarak da birer emek ve hammadde deposu haline getirdiler.

Ekonomik küreselleşmeden sonra, küresel güçlerin beslenme, giyinme ve eğlenme alışkanlıkları da az gelişmiş toplumlara benimsetildi. Bu da bu toplumların kültürel ve sosyal yapılarında aşınmalara sebep oldu.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, küresel güçler, ekonomi, kültür, sosyal yapı

VARIOUS PERSPECTIVES ON THE RELATIONSHIP BETWEEN GLOBALISATION AND MODERN SOCIETY

ABSTRACT

The roots of globalisation appeared in the early modernisation. Globalisation started first in the Western European societies, for that reason first global powers were among those societies.

Philosophical structure of globalisation was achieved in the renaissance period but globalisation was brought into action with industrialisation.

Globalisation first appeared as a political process. Political globalisation has caused undeveloped countries to be exploited by western global countries which were their invaders. Consequently, these undeveloped countries became dependent to the western global powers and their labour power and raw materials were used for their economic purposes.

After achieving economic globalisation, nourishment, dressing and entertainment habits of global powers have been infused into undeveloped countries. This has caused erosion in undeveloped countries' cultural and social structure.

Key words: Globalisation, global powers, culture and social structure

a. Umumî Olarak

Küreselleşme ile modernleşme arasındaki münasebet bir sebep-netice münasebetidir, yani küreselleşmenin sebebi modernleşmedir. Bu zarurî olarak böyledir. Zira modern safhaya geçilmeden evvelki çağlarda bir küreselleşmenin olması fiziken mümkün değildi. Ulaştırma ve haberleşmede insan ve hayvan gücünden faydalanılması ve üretimin organik enerjiye dayanması dolayısıyla üretilen mal ve hizmet de sınırlı oluyordu. Dolayısıyla başka ülkelerin pazarlarını istilâ edecek bir ürün fazlası olmadığı gibi, olsa da ürünü o pazara ulaştıracak vasıtalar yoktu. Bunun için de, dünya çapında bir propaganda, manipülasyon ve sömürme için, bunları sağlayacak sür'ate sahip ulaştırma ve haberleşme vasıtalarına ihtiyaç vardır. Bu vasıtalar da 19.yüzyılda peş peşe icat edilmeye başlandı. Yüzyılın başlarında tren, ilk yarısında telgraf, ikinci yarısında telefon icad edilmiş ve böylece tarihte ilk defa olmak üzere inorganik enerji insanlığın hizmetine sokulmuştur. Aynı yüzyılın sonlarında otomobil ve 20.yüzyılın başında uçağın icadıyla, küreselleşme için gereken sür'at sağlanmış oldu. Böylece dünyanın çeşitli bölgelerine ulaşma hızı arttıkça, kontrol edilip sömürülebilen bölgeler de sayı ve saha itibariyle genişliyordu.

20.yüzyılın sonlarında, bilhassa da 21.yüzyılın başlarında cep telefonu ve internetin yaygınlaşmasıyla haberleşmede bir adım daha atılmış ve dünyanın herhangi bir yerindeki bilgiye ulaşmak veya yeni bir ürün, keşif ve icattan haberdar olmak anlık bir mesele haline gelmiştir. Giddens'in de küreselleşmeye katkıda bulunduğunu belirttiği (Giddens, 2005, 52) bu icatlar sayesinde dünya küçülmüş, mesafeler kısalmıştır. Böylece küreselleşme için gereken altyapı tamamlanmış oldu. Bütün bu gelişmeler, küreselleşmenin mahzurları ve yol açtığı zarar hatta felâketlerin ortaya çıkması için gereken şartları da hazırlamıştı. Tabii ki küreselleşmenin bu zararlı neticeleri kaçınılmaz değildi. Bunlar, küreselleşmenin aktörleri olan Batı Avrupa devletleri başta olmak üzere gelişmiş devletlerce, onların sınaî ve ticarî aktörlerince istenen, arzu edilen neticelerdi.

b. Küreselleşme-Ekonomi Münasebeti

18.yüzyılda Sanayi Devrimi'nin başlamasıyla beraber küreselleşmenin de temeli atıldı. Ancak küreselleşmenin dünya çapında bir mesele halini alması ve ülkeler arasında uçurumlar yaratması, 19.yüzyılın ortalarından itibaren. Bunun da birkaç sebebi vardı. İlki ve en ehemmiyetlisi, kapitalizmin işleyişinden doğmaktaydı. Yüzyılın başlarında 1815 yılında İngiltere'de kapitalizmin ilk bunalımı ortaya çıktı. Hamitoğulları'nın belirttiği gibi, "Avrupa kıt'asının kuşatılması sonucunda, dış piyasaların açılmasını büyük bir iyimserlikle düşünen İngiliz müteşebbisleri, fiyatların yükseleceği varsayımına dayanarak, Avrupa kıt'asının ihtiyacından çok daha fazla bir mal stoku biriktirmişlerdi. Bu noktada doğan ve daha sonraları da tekrarlanıp yayılacak olan bu üretim ile tüketim (arz-talep) arasındaki uyumsuzluk, ekonomik bunalımları besleyecektir (Hamitoğulları, 1982; 202). Arz fazlasına dayalı olarak ortaya çıkan bu bunalımın aşılması, bu fazlayı ihraç edebilecek dış pazarların bulunmasına bağlıydı. Bunu kolaylaştıracak unsur ise, 19.yüzyılda meydana gelen büyük icatlardı. Vapur, demiryolu, kanal ve telgraf gibi yeni teknolojiler, uluslararası taşımacılık ve haberleşmede devrim yarattı ve on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısından itibaren ticaret maliyetlerini büyük ölçüde azalttı (Rodrik, 2011; 22). Böylece hem maliyetlerin azaltılmasıyla ticaret daha kârlı duruma gelmiş hem de ürün fazlasını uzak mesafedeki ülkelere taşımak imkân dahiline girmişti. Bunun yanında malî sahadaki değişiklikler de uluslararası ticareti kolaylaştırıyordu. Ama bunun için 19.yüzyılın ikinci

yarısını beklemek gerekmişti. 1870'lerin sonrasında, altın standardının genel kabul görmesi, para birimlerinin değerindeki keyfi değişiklik korkusu ve diğer malî duraksamalar olmadan sermayeye uluslararası alanda hareket etme kabiliyeti sağlamıştır (Rodrik, 2011; 22).

Malî tedbirler sermayenin hareketini kolaylaştırırken, teknolojik gelişmeler, bilhassa da ulaştırma alanındaki gelişmeler mal naklini hızlandıracak ve arttıracaktır. Ulaşım yollarındaki büyük gelişme kendini önce demiryollarında gösterecektir(...). Nitekim Batı Avrupa'da 1850-1914 döneminde demiryolları 10 misli çoğalacaktır. A.B.D.'de ise, 1850-1914 dönemi içinde 14.500 km.den 424.000 km'ye çıkacaktır (Hamitoğulları, 1982; 194).

Maddî temeli böylece hazırlanan ekonomik küreselleşme, çeşitli vasıtalarla meydana gelir. Ticaret, yatırım, finans, göç ve kültür akışkanlıklarının artmasına yol açarak birbirimize olan bağımlılığımızı güçlendirir (Giddens, 2009; 71).

Küreselleşmeyi sınırlanmış ülkeler açısından kaçınılmaz hale getiren unsur, esas olarak bu ülkelerin sanayi tesislerini çalıştırmak için gereken enerji ve hammadde ihtiyacı ve artan üretimleri için yeni pazar ihtiyacıdır. Öyle ki, bu ihtiyaç dolayısıyla gerektiği zaman birbirleri ile de savaşmaktan çekinmemişlerdir. Nitekim esasen bir Avrupa savaşı olan I.Dünya Savaşı'nın gerisindeki asıl saik de bu hammadde pazarlarına hakim olma meselesi idi. Sander'in de belirttiği gibi, "Endüstri Devrimi'nin sonucu olarak, artan üretimin yeni pazarlar, biriken sermayenin yeni yatırım alanları, sürekli üretimde bulunan fabrikaların hammadde ihtiyacı ve Avrupa piyasalarının bu mallara doyması ile sömürgecilik hızlanmış ve emperyalizm biçimine dönüşmüştü (Sander, 1998; 307-308). Küreselleşmenin neticesi olan bu savaş Kapitalist devletler arasındaki bir savaştı. Demek ki küreselleşme birleştirici olmaktan çok, ayrıştırıcı, devletler ve kültürler arasındaki rekabet ve husumeti arttırıcı bir süreçtir.

1. Dünya Savaşı'ndan sonra, dünyanın kapitalist ve komünist olmak üzere ikili bir bloklaşmaya gitmesi, bir müddet için bloklar bakımından emniyeti ekonominin önüne geçirmiş ve küreselleşmeyi kısmen aksatmışsa da, 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ve iki kutuplu dünyanın sona ermesiyle birlikte küreselleşme süreci de kaldığı yerden ve hızlanarak devam etmiştir. Tek kutuplu dünyaya geçişin önemine temas eden Yılmaz, "küreselleşmenin ekonomik ve siyasî olmak üzere iki temel ayağı bulunmaktadır. Güvenli bir dünya olmadan ekonomik faaliyet ve bütünleşme sağlanamayacağından, siyasî ayak da en az ekonomik ayak kadar önemlidir" (Yılmaz, 2004; 68) demektedir.

Bugün küreselleşme -ve dolayısıyla sömürü-, internetin günlük hayatımıza girmesi ile haberleşme teknolojisinde meydana gelen gelişmeye paralel olarak cereyan etmektedir. Böylece para ve ticaretle alakalı her türlü işleminin yapılabilmesi ticarî hayatı hızlandırdığı gibi, başka ülkelerdeki şubelerin kontrolünü de kolaylaştırmaktadır. Nitekim çok uluslu şirketler 1970 yılında dünya gayri safi millî hasılasının %4.5'ini üretirken, 1990'lar sonlarında bu oranın %9'a yükseldiği belirtilmektedir (Yılmaz, 2004; 69).

Küreselleşmenin bilhassa 20.yüzyılın son çeyreğinde dünya gündemini fazlasıyla işgal etmesinde rol oynayan faktörlere temas eden Atasoy da bu konuda iki önemli olgunun bulunduğunu belirterek, "bunlardan birincisi olan Bilişim Devrimi küreselleşmenin anahtarı olarak kabul edilir. Bilişim Devrimiyle beraber kültür ve tarihin değilse de coğrafya ve mekân farklılığının önemi azalmıştır"

(Atasoy, 2005; 130) demektedir. Böylece bilgiye erişme imkânı arttıkça ve hızlandıkça, kontrol edilebilen pazarlar da hem sayı itibariyle artmakta hem de genişlemektedir. Teknolojik faktörün yanında siyasî faktöre de temas eden Atasoy, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Soğuk Savaş'ın sona ermesinin de ekonomik küreselleşmeyi desteklediğini belirtmektedir (Atasoy, 2005; 131).

Küreselleşmenin dünya genelindeki olumsuz neticesi, gelir dağılımını fakir ülkeler aleyhine daha da bozmuş olmasıdır. Nitekim 1950 yılında, kalkınma sürecini küreselleştirme taahhüdünün yapıldığı dönemde, en zengin ülkelerde yaşayan %20'lik nüfusun ortalama geliri en fakir ülkelerde yaşayan %20'lik nüfusun 30 katıydı. 1989 yılında bu oran ikiye katlanarak altmış kat oldu (Koreb, 2008; 143).

Küreselleşmenin en önemli aktörü olan çokuluslu şirketler, üretim ve ticarete kârlarını azamileştirme yolunda gerektiği zaman millî menfaat ve siyasetlerle de ters düşebilmektedirler. Korten'in belirttiğine göre, Honda Tayvan, Güney Kore ve İsrail'e Japon arabalar ihraç etmenin önündeki engelleri, arabaları bu ülkelere ABD Ohio'daki fabrikalarından göndererek aşmaktadır. Japonya, ABD imalâtçılarına telekomünikasyon tesisleri için ihale açtığında Kanada'nın Northern Telecom Ltd. Şti., Japonya'nın bu ihalelerini bir ABD firması olarak alabilmek için birçok üretim tesislerini ABD'ye nakletmiştir (Korten, 2008; 164). Demek ki küreselleşme denilen hareket fert planında gelir dağılımını bozduğu gibi, toplum planında da millî menfaatleri çiğneyebilmektedir.

Bu misallerden de anlaşılacağı gibi, küreselleşmenin en tesirli vasıtası olan çokuluslu şirketler, zaman zaman kaynak ülkelerini sıkıntıya sokabilecek kararlar da alabilecek kadar kontrolden çıkmışlardır. Ancak her ne kadar gelir dağılımını zenginler lehine bozmuş ve bozmaya devam ediyorsa da, gene de toplam geliri arttırmış, pastayı büyütüştür. Böylece çokuluslu şirketler kendi toplumlarında gelir artışına yol açarlarken, az gelişmiş toplumların daha da yoksullaşmasına sebep olmaktadır. Nitekim 1960 yılında dünyada en zengin %20'nin geliri, en fakir %20'nin gelirinden 30 kat fazla iken, 1977'de 74 katına çıkmıştır (Yılmaz, 2007; 140).

Ülkeler arasındaki gelir farkının bu derece açılmasında, gelişmiş ülkelerin ve onlara bağlı çokuluslu şirketlerin az gelişmiş ülkelere yönelik siyasî ve kültürel tavırlarının da tesirini görmek mümkündür. Gelişmiş ülkeler ticarî faaliyetlerini esas olarak kendi aralarında yürütmektedirler. Koçdemir'in belirttiğine göre, Kuzey Amerika, Kuzeybatı Avrupa ve Asya (Çin, Japonya, Asya Kaplanları)'nın 2000 yılı itibariyle kendi içinde yaptığı ticaret, toplam ticaretin %48'ini teşkil etmektedir. Bu oran 1980'li yıllarda %30 civarındaydı. Bu toplumların kendi aralarında ve içlerinde yaptıkları ticaret, dünya ticaretinin %80'inden fazlasını oluşturmaktadır (Koçdemir, 2004; 349). Yani gelişmiş ülkeler tarafından az gelişmiş ülkeleri baskılamaya, az gelişmişliklerini müzmin hale getirmeye yönelik şuurlu bir faaliyet yürütülmekte ve bu, sömürgeciliğin postmodern versiyonu olan "küreselleşme" etiketi altında masumlaştırılmaya çalışılmaktadır. Giddens'in, konuyla alakalı olarak verdiği rakamlar da bu iddiamızı destekler mahiyettedir. "Günümüzde 53.000 çokuluslu şirket 450.000 yabancı bayi ile birlikte 9.5 trilyon dolar tutarında mal ve ve hizmeti her yıl dünya çapında satmaktadır. Çokuluslu şirketler dünya üretiminin en azından %20'sinden, dünya ticaretinin de %70'inden sorumludur. Dünya ticaret hacminin dörtte birinden üçte birine kadar olan kısmı, çokuluslu şirketlerin şubeleri arasındaki firma içi ticarettir oluşur" (Giddens, 2009; 74).

Çokuluslu şirketler az gelişmiş ülkelerde yatırım yapmaları halinde de, esas olarak o ülke ekonomisini büyütme hizmet etmemekte, aksine ekonomik dengeyi bozucu faaliyette

bulunmaktadırlar. Alpar'ın belirttiği gibi, "eğer yabancı sermaye önemli ve belirgin bir ithal ikamesi sağlamıyorsa, bir yandan yatırımların ihracata yönelik olmaması, diğer yandan üretim için gerekli olan kapital malları ve girdilerin ana şirketten ithalât yoluyla sağlanması, ekonominin mevcut dış ticaret açığının büyümesine neden olacaktır" (Alpar, 1978; 86).

Çokuluslu şirketler, yatırım yaptıkları gelişmekte olan ülkelerde sadece genel ekonomik dengeyi bozarak dış ticaret açığını büyütmemekte, işçi ücretlerini de oldukça düşük tutmakta ve çalışma saatlerini uzatmaktadırlar. Tam bir yoksullaştırma ve ezme söz konusudur. Koçdemir'in verdiği rakamlara göre "buralarda kadınlar günde 6 saat fazla mesai yapmaktadır. Guatemala'da üretilen bir gömlek Almanya'da 160 ile 200 DM arası bir fiyata satılır. Ama oradaki işçinin günlük ücreti 3 DM'dir (Koçdemir, 2012; 95).

Netice olarak denilebilir ki, az gelişmiş ülkelere dünya ticaretinde biçilen rol, hammadde ve enerji gibi ürünlerin ihracatçısı olmak ve öyle kalmaktır. Bu sebeple çokuluslu şirketler bu ülkelerde doğrudan yatırım yapmak için fazla istekli davranmamakta, onları sınıflaşmanın kültürü ile değil, sadece ürünleri ile muhatap etmektedirler.

c. Küreselleşme- Kültür Münasebeti

Küreselleşmenin kültürle münasebeti iki yönlüdür. Yani ikisi arasında karşılıklı bir tesirleşme vardır ve bu bir sebep-netice münasebeti gibidir. Küreselleşme ve onun temelinde olan modernleşme, esas olarak kültürdeki bir takım köklü dönüşümlerin eseridir. Nitekim, Sanayi İnkılabının ortaya çıkışı ile alâkalı olarak Güngör "insanların tabiata, dünyaya, insana karşı görüşlerinde meydana gelen büyük değişimler bu inkılabı doğurmuştur" (Güngör, 1980; 29) demektedir. Tabii ki teknoloji ve onun hayata geçmesiyle ortaya çıkan sanayi de kültürel yapı üzerinde kuvvetli tesirlerde bulunmuş ve bulunmaktadır. Bu tesirler bazen millî kültürü zayıflatıcı, kültürel normları aşındırıcı, kültürel ve sosyal yapıları tahrip edici yönde de olabilir. Bu durumda da teknoloji ve onun ürünü olan küreselleşme bir yandan refahı arttırırken, öbür yandan huzuru bozabilir.

Toplum yapısının değişmesinin fertlerin hayatında meydana getirdiği olumsuz neticelere Durkheim de dikkat çeker ve toplumda meydana gelen ekonomik gelişmelerin toplumun yapısında değişiklik meydana getirdiğini ve bunun ferdin hayat şartlarında meydana getirdiği değişikliğin de onun manevî değerlerini alt üst ederek, neticede intihar oranlarında artışa yol açtığını ifade eder. Durkheim, bu değişikliğin toplum için zararlı veya faydalı olmasının önemli olmadığını da belirtir (Zikreden: Kösemihal, 1974; 192).

Durkheim'in yaşadığı dönem (1858-1917) sınıflaşmanın hızlandığı, mesafeleri kısaltan büyük icatların yapıldığı bir dönemdir (telefon, otomobil, uçak vs.). Avrupa'da liberal kapitalizmin hakim olduğu, Avrupalıların dünyayı sömürgeleştirdiği ve az gelişmiş ülkelerle aralarındaki gelir ve hayat seviyesi farklılığının da büyük ölçüde açıldığı bir dönemdir. İşte, Batı Avrupa'da bir taraftan ekonomik bir zenginleşme meydana gelirken, öte taraftan toplum yapılarında meydana gelen değişiklik, Durkheim'e göre intihar oranını arttırmıştır. Durkheim buna yaşadığı dönemdeki İtalya'yı örnek göstererek "1890'da İtalya'da millî birlik kurulunca bir ekonomik gelişme baş gösterdi. Pazarlar genişledi. Fabrikaların sayısı arttı. Ama bu çağın istatistikleri incelenince, intiharların duyulur derecede arttığı dikkati çeker (Zikreden: Kösemihal, 1974; 192) demektedir.

Sanayi Devrimi'nden sonra 20.yüzyılın son çeyreğinde meydana gelen Bilişim Devrimi küreselleşmeyi bir adım daha ileriye taşımış, neticede dünya neredeyse küresel bir köy haline gelmiştir.

Tabii ki bütün bu teknolojik gelişmelerin de birkaç yüzyıl geriye giden bir zihni altyapısı vardır ve hiç de birdenbire ve tesadüfen ortaya çıkmış değildir. Huntington'ın, üç bin yıldan daha uzun bir süre (yaklaşık olarak M.Ö. 1500'den M.S. 1500'e) uygarlıkların hem zaman hem de mekân açısından geniş ölçüde ayrı kalma eğilimi gösterdiklerini belirttiğini söyleyen Ritzer'a göre "kabaca 1500'den II. Dünya Savaşı'nın sona erişine kadar süren sonraki aşamanın ayırıcı özelliği, Batı uygarlığının tüm diğer uygarlıklar üzerinde sürekli, bunaltıcı ve tek yönlü etkisidir" (Ritzer, 2012; 448).

Sınaileşme, arka planındaki felsefi, siyasi ve iktisadi ideolojisi olan liberalizmin ve onun pratiği olan kapitalizmin bir ürünüdür. Bütün bu faktörlerin ürünü olan küreselleşme, kendi kültürünü de beraberinde getirmiştir. Büyük güçlerin az gelişmiş ülkelere empoze ettiği ve aşıladığı kültür de esas olarak modernleşmeyi ortaya çıkaran üretim kültürü değil, tüketim kültürüdür. Böylece Batı'yı Batı yapan ilmi zihniyet, hümanizm, tasarruflu yaşama, teşebbüs hürriyeti gibi değerler değil, Batı'nın fazla üretimini emecek bir kültür aşılanıyordu. Mesela bir Amerikan şirketi olan Mc Donalds'ın 1999'da dış satışları ABD'dekini aştı. Bugün 120 ülkede 30 bin Mc Donalds şubesi var ve sadece 12.800'ü (yarıdan azı) ABD'de bulunmaktadır (Yılmaz, 2007; 147). Bir diğer çokuluslu şirket olan Coca Colonization (coca cola)'ın satışının sadece %30'u Kuzey Amerika'da olup, %20'si Latin Amerika'da, %22'si Avrupa ve Ortadoğu, %18'i Asya, %6'sı Afrika'da gerçekleşiyor (Yılmaz, 2007; 147).

Küreselleşmenin ekonomik yıkıcılığının ötesinde asıl kalıcı tahribatı kültürler üzerindedir. Tomlinson'ın ifadesiyle "bir kültürel emperyalizm kuramının, ilk kültürel küreselleşme kuramlarından biri olarak ele alınabileceği bir durum vardır (Tomlinson, 2013; 121). Bu emperyalizm, dilden başlayarak kültürün diğer sahalarına da yayılmaktadır. Yemek kültürümüz, musikimiz, kılık kıyafet kültürümüz vs. Yine Tomlinson'ın belirttiği gibi, "belirli tarzların, markaların, zevklerin ve pratiklerin artık küresel olarak revaçta olduğunu ve hemen hemen dünyanın her yerinde bulunabileceğini göz ardı edemeyiz" (Tomlinson, 2013; 126). Burada masum bir kültür alışverişi ve kültürlerin karşılıklı olarak incelenmesi değil, tek yönlü bir kültür istilası ve kültürel dejenerasyon söz konusudur.

Tomlinson'ın kültür unsurlarında meydana geldiğini söylediği ve kendisinin de yakındığı bu küreselleşme meselesi, bizzat kültürün kendi karakterine terstir. Çünkü kültürün ayırıcı tarafı, onun milli oluşudur. Bunun içindir ki, bir Türk kültüründen, bir Fransız kültüründen, bir Yunan kültüründen bahsedebiliyoruz. Halbuki küreselleşme, kültürlerin bu kendilerine has renklerini yok ederek, onları kimliksiz bir hale getirme riski taşımaktadır. Bu noktaya temas eden Bozkurt da küresel kültürün bir düzenden ziyade bir kaos olduğunu ve doğrudan ya da dolaylı olarak yeryüzü ölçeğinde fundamentalizmin gelişimine katkıda bulunduğunu söylemektedir (Bozkurt, 2013; 111). Bozkurt'un bu tespiti yerindedir. Çünkü toplumların birlik, bütünlük ve huzurunu sağlayan milli kültürdeki bir aşınma ve belirsizlik hali, fertleri başka tatmin yolları aramaya sevkedecektir.

Bu meseleyle alakalı olarak Güngör'ün R. Linton'dan naklettiği görüşler de konuyu aydınlatıcı mahiyettedir. Linton, kültür unsurlarını hiyerarşik bir şema içinde ifade edebileceğimizi belirtir ve "bunlardan en yukarıdakiler kültürün universal unsurlarıdır ve bir cemiyetteki insanların pek büyük

çoğunluğunun paylaştığı bu üniversal (dil gibi) kültürün özünü teşkil eder. En aşağıda ise açık (gözle görülebilen) davranış normları vardır. İşte bu en yukarıda ve en aşağıdaki kültür unsurları kendi aralarında uyumsuzluk gösterirse, o zaman bu uyumsuzluklar bütün kültürde felç te'siri yapabilir” (Güngör, 1980; 43) der. Bugün dünyada yaşanan budur. Kültürel kaos yüzünden DEAŞ gibi bir terör örgütü dünyanın gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerinden binlerce terörist devşirip ölüme gönderebilmekte, sağladığı güçle Ortadoğu’da neredeyse devletleşebilmektedir.

Tomlinson’ın “kültürel emperyalizm” olarak vasıflandırdığı küreselleşmenin dil üzerinde yaptığı tahribata Kösoğlu da dikkat çekmekte ve “küreselleşme gelişmelerinin en çok etkilediği ve kirlettiği alan, dilimizdir. Ticaret hayatımızda markalardan levhalara, pazarlama tabirlerine kadar herşey yabancı bir dilin baskısı ve kirletmesi altındadır” (Kösoğlu, 2006; 130) demektedir.

Az gelişmiş ülkeler bakımından küreselleşmenin sadece dilde değil, kültürün diğer unsurları üzerinde de bozucu te'sirleri olabilir. Küreselleşme dolayısıyla kültürlerin birbirleriyle temasa gelmeleri neticesinde, az gelişmiş toplumların siyasî, ekonomik ve teknolojik yönden üstünlüklerini gördüğü güçlü toplumların kültürleri karşısında da psikolojik olarak zayıf ve alıcı durumda olacakları tabiidir.

d. Küreselleşme ve Millî Devlet- Milliyetçilik Münasebeti

Küreselleşme ve millî devlet arasındaki münasebet tahlil edilirken, genel olarak küreselleşmenin millî devleti tehdit ettiği ileri sürülmektedir. Meselâ Ulriche Beck’e göre, devletler egemenliklerini kaybetmekte, millî sınırlar bi-mekân unsurlar tarafından kolayca ve yoğun biçimde etkisiz hale getirilmektedir (Zikreden: Koçdemir, 2004; 354). Bu görüşte olanların böyle düşüncelerindeki esas faktör, çokuluslu şirketlerin, ellerinde bulundurdukları büyük ekonomik güç ve bu güç vasıtasıyla faaliyette buldukları ülkenin ekonomik ve dolayısıyla de siyasî hayatlarında oynadıkları roldür.

Böylece ekonomik bir bütünleşmenin sağlanmasıyla ulus-devletlerin zayıfladığı ve sürecin ilerlemesiyle de ortadan kalkacağı yolundaki görüşlere karşılık, Atasoy’un da belirttiği gibi, küreselleşmeyle meydana geleceği iddia edilen bütünleşme, gelişmiş ve zengin ülkeler arasında bile gerçekleşmemiştir ve çok fakir ülkelerle hiç sağlanamamaktadır (Atasoy, 2005; 389). Atasoy’un bu tesbiti vakıalarca da desteklenmektedir. Devletler-ülkeler arasında bütünleşme sağlanmadığı gibi, federal devletler de milliyetler temelinde bölünmektedir. Nitekim, 20.yüzyılın sonlarında Sovyetler Birliği, Yugoslavya ve Çekoslovakya gibi devletler bu tarzda bölünmüştür ve bugün de aynı tehlike, İspanya ve İngiltere gibi gelişmiş Batılı devletler için söz konusudur.

Millî devletlerin zamanla ortadan kalkacağı yolundaki görüşlere ilham veren gelişmelerden birisi; askerî, siyasî, ekonomik, ticarî ve kültürel sahalarda kurulan ve bazıları bölgesel, bazıları da küresel çaptaki teşkilâtlardır. Askerî sahada NATO, ekonomik bir birlik olarak kurulsun da nihaî hedefi siyasî olan Avrupa Birliği, ekonomik sahada NAFTA, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü gibi teşkilâtlar, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi hukukî teşkilâtlar, millî devletlerin hakimiyetlerini sınırlandırmaktadırlar. Ancak, fonksiyonlarında azalma ve zayıflama görülse de millî devletlerin ortadan kalkacağına dair bir işaret görünmemektedir.

Aynı konuya temas eden Giddens de, “ulus devlet düzeyinin üstünde bir yönetimden bahsetmek gerçekçi görünmese de, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği gibi örgütlenmeler,

küresel demokratik bir yapıya doğru hızla gidildiğinin işaretidir” (Giddens, 2005; 73) demektedir. Giddens’in teşhisi doğru görünmektedir. Dünyanın küçülmesi ve mesafelerin kısılması neticesinde millî devletler üzerinde küresel bir kontrole imkân sağlamış, bu da bazılarını rahatsız etse de bütün olarak insanlığın hayrına olmuştur. Meselâ Saddam Hüseyin’in Birleşmiş Milletler’in karar ve hareketiyle Kuveyt’ten çıkarılması; geç de olsa, Bosna-Hersek’teki Sırp katliamının NATO güçlerince sona erdirilmesi, küresel teşkilâtların lehine kaydedilebilecek bu tip hareketlerdir. Yani millî devletler bakımından söylenebilecek olan şey, bir ortadan kalkma, yok olma değil; siyasî, ekonomik ve ticarî faaliyetleri yönünden küresel standart ve ölçüler istikametinde sınırlandırılmamıştır. Bu meseleyle alakalı olarak Rodrik de “küresel yönetim çekici bir isimdir; fakat yakın zamanda onu aramaya kalkmayın. Karmaşık ve çeşitlenmiş dünyamızda haklı nedenlerden ötürü küresel yönetimin sadece çok ince yaldızlı tabakası bulunur” (Rodrik, 2011; 184) demektedir.

Millî hayatın fikrî ifadesi olan milliyetçilik de küreselleşmeyle ilişkili bir kavramdır. Bu ilişkiyle alakalı olarak, küreselleşmenin millî kimlikleri zayıflattığı yolunda (Giddens, 2005; 443) görüşler ileri sürülmektedir.

Küreselleşmeyle milliyetçilik arasındaki ilişki, esas olarak, ortaya çıkmalarını gerektiren saikler ve ortaya çıktıkları tarihî devre itibariyledir. Bir kere her ikisi de Modern Çağ’ın ürünüdür. Bir taraftan Modern Çağ’daki fikrî ve teknik gelişmeler milliyetçi cereyanlara yol açarken, diğer taraftan milliyetçi idarelerin emperyalist politikalara yönelmeleri küreselleşmeyi meydana getirdi.

Küreselleşmenin başlangıcı 18.yüzyılın sonlarına kadar geri gitse de, çeşitli sahalardaki yansımalarının belirgin olarak ortaya çıkması; siyasî olarak 19. ve ekonomik olarak da 20.yüzyılda olmuştur. Ancak siyasî küreselleşmenin temelindeki faktör de, sınırlanmış ülkelerin, dünyanın gelişmemiş ülkelerini ekonomik olarak sömürme gayesi idi. Siyasî küreselleşme bunu gerçekleştirmenin bir ön şartı idi.

Küreselleşmenin son haddine vardığı 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan devre ise, milliyetçi cereyan ve hareketlerin hızlanıp pratiğe geçtiği bir devre olmuştur. Buna da tabii olarak küreselleşmenin millî kültürleri tehdit eden neticelerinin, bu neticelere maruz kalan toplumlarda uyandırdığı kendini koruma refleksi yol açmıştır. Yani siyasî küreselleşmenin peşinden gelen ekonomik küreselleşme, geri dönüşlü olarak siyasî küreselleşmeyi bitiren ve milliyetçi cereyanları ortaya çıkarıp millî kimlikleri güçlendiren bir faktör oldu. Atasoy’un da belirttiği gibi, “ulus devlet, millî kültür ve millî kimlik, küreselleşmenin tehdidi altında kalınca, milliyetçilik cereyanının arttığı gözlenmektedir” (Atasoy, 2005; 131). Bu da sosyolojik bir vakiydir. Başka kültürlerle temas imkânı bulamayan toplumlarda millî hislerin gelişmesi pek mümkün değildir. Çünkü her toplum ve kültür, kendisini başka toplum ve kültürlerle mukayese neticesinde bir yere koyar. Böyle bir temas ve mukayese yoksa, toplum kültürel varlığını millî kimliğinin değil, tabii varlığının bir ifadesi olarak görür. Bununla alakalı olarak Kösoğlu da “başka kültürlerle temasa geçildiğinde, başkılığının farkına varan toplumun, bu farklılıklarını yani kimliğini koruma şuuru gelişir, artar” (Kösoğlu, 2006; 136) demektedir.

Bu görüşlere karşılık, küreselleşmenin millî birlik için bir tehdit unsuru olduğunu iddia edenler de vardır. Bunlardan Veysel Bozkurt, ulus devletlerin, küreselleşme trendiyle dışarıdan olduğu kadar, yerelleşme trendiyle de içeriden aşındırılmaya başlanmış olmasının ulusal bütünlüğün

parçalanma riskini de içinde barındırdığını (Bzokurt, 2013; 238) söylemektedir. Önceki bahiste ifade ettiğimiz gibi, küreselleşme millî kültür üzerinde bozucu te'sirlerde bulunabilir. Bu, küreselleşmeye maruz kalan toplumun kültürel bütünleşmeyi sağlayamadığı durumlarda daha fazla doğrudur. Ancak küreselleşmenin millî kültürü aşındırsa bile, millî bütünlüğü parçaladığının pek bir örneği bulunmamaktadır. Hatta aksine, küresel kültür alışverişinden dolayı kültürel yapıları tehdit altında olan toplumlarda bu kültür istilâsına duyulan reaksiyon, onlardaki milliyetçi duyguları tahrik etmektedir. Yılmaz'ın da belirttiği gibi, "milliyetçiliğin Irak'ta olduğu gibi sadece işgal edilen ve geri kalmış ülkelerde canlanmadığı, gelişmiş ülkelerde de ortaya çıktığı görülmektedir. Nitekim Avrupa ülkelerinde Amerika'ya ve Amerikan kültürüne karşı bir direnç ortaya çıkmaktadır" (Yılmaz,2004; 244).

e. Küreselleşme ve Sosyal Yapı Münasebeti

Küreselleşmenin sosyal yapıyla münasebeti daha ziyade, bu münasebetin sosyal yapıda meydana getirdiği bozulmalar açısından ele alınmaktadır. Bozkurt'un da ifade ettiği gibi, "içinde yaşadığımız çağda 'risk', 'belirsizlik', 'güvensizlik', 'eşitsizlik', 'kaygı' ve 'toplumsal çözülme', küreselleşme sürecinin toplumsal sonuçlarını açıklamada en çok başvurulan kavramlar haline gelmiştir" (Bozkurt,2013; 349). Bu münasebet bir bozulmaya yol açarsa da, küreselleşmenin sosyal yapıyı değiştirme gibi bir fonksiyonu olduğu muhakkaktır.

Küreselleşme, esas olarak küresel aktörlerin ve onların mensup buldukları toplumların sömürüsüne maruz kalan azgelişmiş toplumların aleyhine neticeler doğurmaktadır. Nitekim, küreselleşme daha şimdiden en zengin ve en yoksul ülkeler arasındaki uçurumu genişletmiş, toplumlar arasında ve içindeki ayrımları daha da arttırmıştır (Editör: Giddens,2009; 75).

Azgelişmiş toplumların refah ve gelir seviyeleri evvelki yıllara göre mutlak olarak yükselmiş olmasına rağmen, gelişmiş ülkelere nispeten düşmüştür. Yani izafi bir yoksullaşma söz konusudur. Toplumların birbirlerine kapalı olduğu devrelerde böyle bir farklılık tehlike doğurmazdı. Ancak ulaştırma ve haberleşme vasıtalarındaki gelişme, toplumların birbirlerinden haberdar olmalarını mümkün kılmakta ve bu da aralarındaki bilgi alışverişini hızlandırmaktadır. Tabii olarak da bu vaziyet, daha ziyade alıcı durumdaki azgelişmiş toplumların sosyal yapılarında değişmelere sebep olmaktadır. Çünkü toplumlar artık sadece kendi iç dinamikleri yoluyla değişmemektedirler. Giddens'in de ifade ettiği gibi, "küreselleşme, uzak yerleşimleri birbirlerine, yerel oluşumların millerce ötedeki olaylarla biçimlendirildiği ya da bunun tam tersinin söz konusu olduğu yollarla bağlayan dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlanabilir" (Giddens,2004; 69). Yani küreselleşmeyle beraber, sadece ekonomik ve kültürel yapılar değil, sosyal yapılar da dış te'sirlere açık hale gelmektedir. Çünkü küreselleşme, sadece sınaî ürünlerin ve teknolojik yeniliklerin değil, aynı zamanda kültürel değerlerin, beslenme ve giyinme alışkanlıklarının, dinî inançların, örf ve adetlerin de yayılması demektir. İşte bu temasta azgelişmiş toplumlar kültürel ve sosyal olarak çözülme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadırlar.

Bu hususta psikolojik bir faktör de rol oynamaktadır. Farklı ve daha müreffeh hayat standartlarıyla karşılaşan azgelişmiş toplumlar, bu standartlara ulaşamamanın sebebini kendi kültürlerinde, inanç sistemlerinde, sosyal yapılarında vs.de ararlar. Bunun da neticesi, gelişmiş toplumların hayat tarzlarının ve değer sistemlerinin sorgusuz sualsiz kabulü olacaktır. Tabii ki bu

kabul, evvelki bahislerde Linton'dan naklettiğimiz “kültürün özünü teşkil eden” dil veya din gibi unsurlar için söz konusu olmaz. Daha çok, en aşağıda olan davranış normları değiştirilir. Davranış normlarındaki değişimin neticesi ise sosyal normların ve bilâhare de sosyal yapının aşınmasıdır. Giddens'in de ifade ettiği gibi;

“Küreselleşmenin koşulları altında, kişilerin kendilerini oluşturma ve kimliklerini etkin olarak kurma anlamına gelen yeni bir bireycilikle karşı karşıya kaldık. Geleniğin ağırlığı ve kurulu değer sistemi, yerel toplulukların yeni bir küresel düzenle karşılıklı ilişkisi söz konusu olduğunda yeniden gözden geçirilmelidir. İnsanların seçimleri ve eylemlerine kılavuzluk eden ‘sosyal kodları’ gözle görülür biçimde çözülmeye başladı” (Giddens,2005; 61)

Küreselleşme, bugünkü durumuna gelinceye kadar belli safhalardan geçmiştir. Evvelâ gelişmiş devletler Asya, Afrika ve Amerika'nın zayıf devletlerini askerî sahada mağlûp etmişler ve bunun peşinden, onların hammadde kaynaklarını sömürmeye başlamışlardır. Bu sömürme safhasında, bu toplumların birçoğu sadece hürriyetlerini, emek ve hammaddelerini değil, bazen adet, alışkanlık ve kültürlerini de kaybettiler. İşte bu kültürel ve sosyal çözüme safhasında İbn Haldun'un belirttiği kanun işledi. “Mağlûp, ebedî olarak galibin şiarını, kıyafetini, mesleğini, sair ahval ve adetlerini taklid etmeye düşkünlük gösterir” (İbn Haldun, 2011; 361). Bu psikolojik vaziyet, mağlûbiyetin asıl sebebini teşhiste de onları hataya sürükler. Galipler gibi tüketerek gelişebileceklerini zannederler. Nitekim bugün bazı Arap emirliklerinde görülen yedi yıldızlı oteller, yüksek gökdelenler ve son model lüks arabalar bu taklit zihniyetinin ürünleridir. Yani onlar gibi üretmeden, onlar gibi yaşamak... Bu teşhis ve metot hatası, küresel güçler ve azgelişmiş toplumlar arasındaki farkı daha da açmaktadır.

Küreselleşmeyle sadece azgelişmiş toplumların değil, gelişmiş toplumların, küresel güçlerin de sosyal yapıları değişmekte ve bu değişim daha ziyade çözüme biçiminde olmaktadır. Yılmaz'ın da belirttiği gibi;

“Aile içinde ortak mekânların kullanımı azalıyor. Artık çocukların sadece kendi odaları yok, odalarında radyo, teyp, tv, bilgisayar, müzik seti gibi kişisel eşyaları oluyor. Bireye ait özel mekânlar oluyor. Yani aileden kopuk çocuk ve bireyler ortaya çıkıyor” (Yılmaz, 2004; 170).

Tabii olarak, aile içindeki bu parçalanma ve dejenerasyon, neticede sosyal bir çözüme ve anomiyeye yol açabilir. Küreselleşmeyle daha da artan zenginlik ve bunun beslediği fertçilik, toplumu alt tabaka mensuplarına karşı hassasiyetsiz ve umursamaz hale getirmektedir. Nitekim, bugün dünyanın en zengin ülkesi olan Amerika'da otuz milyon açlık sorunu yaşayan insan vardır (Bozkurt, 2013; 2009).

NETİCE

Küreselleşme, günümüzde sömürgeciliğin yeni ve kılık değiştirmiş biçimidir ve bir realitedir. Ancak, bir realite olması, onu ne masumlaştırır ne de azgelişmiş toplumlar için ona katlanmayı bir vecibe haline koyar.

Ortaya çıkışından bugüne kadar takip ettiği seyir incelenecek olursa, görülür ki, küreselleşme keşif ve icatların gelişimiyle beraber hızlanmış ve bu hızlanmaya paralel olarak diğer toplumlarla küresel güçler arasındaki mesafe daha da açılmıştır.

Bugün gelinen noktada, küreselleşmenin baskısı her sahada ve bütün enstrümanları ile birlikte hissedilmektedir. Küresel güçler, dünyanın geri kalan toplumlarını ekonomik olarak istilâ ettikleri

gibi, onların kültürel ve sosyal yapılarını da tahrip etmektedirler. Bütün bunların yetmediği hallerde askerî alternatif devreye sokulmakta, onların iradeleri dışında toprak bütünlükleri ihlâl edilerek ülkeleri işgal edilmektedir. Bazen de sun'î düşmanlıklar ihdas edilerek birbirleriyle savaştırılmakta ve böylece silâh sanayileri için pazar yaratılmaktadır.

Bugün Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da yaşananlara bakıldığında, yapılanların tam da bunlar olduğu görülür. Bu toplumlar, alt üst oluşlarına yol açacak ne gibi değişiklikler geçirmişlerdir? Ekonomik ve sosyal yapıyı değiştiren hızlı bir sınılaşma ve bunun yol açtığı gelir adaletsizliği mi meydana gelmiştir? Hiçbiri olmamıştır ama bu bölgeler yıllardır kanlı çatışmalara sahnedirler. Dolayısıyla küreselleşmenin geleceği hususunda fazla umutlu olmamızı gerektiren bir husus şimdiki halde mevcut değildir. Tek değişme, yeni küresel güçlerin (Çin, Hindistan, Brezilya vs.) ortaya çıkmakta olması ve az gelişmiş toplumların bundan sonra daha sıkı ve daha yakından sömürüleceğidir.

BİBLİYOGRAFYA

- Alpar, Cem; Çok Uluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma, Ankara İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi Yayını, İkinci Basım (Ankara-1978).
- Atasoy, Fahri; Küreselleşme ve Milliyetçilik, Ötüken Neşriyat (İstanbul-2008).
- Bozkurt, Veysel; Değişen Dünyada SOSYOLOJİ, 9.Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım (Bursa-2013)
- Giddens, Anthony; Modernliğin Sonuçları, Çev.Ersin Kuşdil, Üçüncü Basım, Ayrıntı Yayınları (İstanbul-2004).
- ; Sosyoloji, Yayına Hazırlayan: Cemal Güzel, Ayraç Yayınevi (Ankara-2005).
- ; Sosyoloji Başlangıç Okumaları, Editör: Anthony Giddens, Say Yayınları (İstanbul-2009).
- Güngör, Erol; Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, Birinci Baskı, Töre Devlet Yayınları (Ankara-1980).
- Hamitoğulları, Beşir; Çağdaş İktisadî Sistemler, Üçüncü Baskı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları (Ankara-1982).
- İbn Haldun; Mukaddime-1.cilt, Hazırlayan: Süleyman Uludağ, 7.Baskı, Dergâh Yayınları (İstanbul-2011)
- Koçdemir, Kadir; Millî Devlet ve Küreselleşme- Anlamı Değişen Sınırlar, Ötüken Neşriyat (İstanbul-2004).
- ; Küreselleşme-Koordinatları Okumak, 2.Basım, Ötüken Neşriyat (İstanbul-2012)
- Korten, David C.; Dünyayı Yöneten Şirketler, Çev.Öustafa Cesar, 1.Baskı, Etkileşim Yayınları (İstanbul-2008).
- Kösemihal, Nurettin Şazi; Sosyoloji Tarihi, Üçüncü Basım, Remzi Kitabevi Yayınları (İstanbul-1974).
- Kösoğlu, Nevzat; Küreselleşme ve Millî Hayat, 1.Basım, Ötüken Neşriyat (İstanbul-2002).
- Ritzer, George; Modern Sosyoloji Kuramları, Çev.Himmet Hülür, Birinci Baskı, De ki Basım Yayım (Ankara-2012).
- Rodrik, Dani; Akıllı Küreselleşme, Çev.Burcu Aksu, 1.Basım, Efil Yayınevi (Ankara-2011).
- Sander, Oral; Siyasî Tarih, 1.cilt, 6.Baskı, İmge Kitabevi Yayınları (Ankara-1998).
- Tomlinson, John; Küreselleşme ve Kültür, Çev.Arzu Eker, 2.Baskı, Ayrıntı Yayınları (İstanbul-2013).
- Yılmaz, Aytekin; İkinci Küreselleşme Dalgası- Kavram, Süreç ve Sorunlar, 1.Basım, Vadi Yayınları (Ankara-2004).
- ; -Romantizmden Gerçeğe-Küreselleşme, Birinci Baskı, Minima Yayıncılık (Ankara-2007)